

УДК 005.35:658

Романова Т.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

Григор'єва О.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

Васюта В.В.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS: DOMESTIC AND EUROPEAN EXPERIENCE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено стан соціальної відповідальності бізнесу в Україні, виділено основоположні принципи функціонування СВБ. Досліджено теоретичні засади соціальної відповідальності бізнесу. Розкрито вплив корпоративної соціальної відповідальності на соціально-економічний розвиток підприємств та держави. Розглянуто переваги ведення соціально відповідального бізнесу. Обґрунтовано необхідність розвитку СВБ в Україні на основі європейського досвіду.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, соціальні проекти, принципи, моделі СВБ, європейський досвід.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано состояние социальной ответственности бизнеса в Украине, выделены основополагающие принципы функционирования СОБ. Исследованы теоретические основы социальной ответственности бизнеса. Раскрыто влияние корпоративной социальной ответственности на социально-экономическое развитие предприятий и государства. Рассмотрены преимущества ведения социально ответственного бизнеса. Обоснована необходимость развития СВБ в Украине на основе европейского опыта.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, социальные проекты, принципы, модели СВБ, европейский опыт.

ANNOTATION

This article investigates the status of social responsibility in Ukraine with emphasis on fundamental principles of CSR. Explores the theoretical basis of business social responsibility. Disclosure of corporate social responsibility practices impact on the socioeconomic development organizations and state. The advantages of running a socially responsible business are considered. The necessity of SRB development in Ukraine based on European experience is proved.

Keywords: social responsibility of business, social projects, principles, models of CSR, European experience.

Постановка проблеми. Еволюційні процеси світового господарства зумовлюють необхідність трансформації національної економіки в напрямі обраного інтеграційного шляху розвитку. Європейський вибір України вимагає поглиблення процесів демократизації та вдосконалення інституційного середовища від-

повідно до прогресивних тенденцій сучасних розвинених європейських економічних систем. Поглиблення розуміння європейського досвіду з проведення економічних реформ на рівні мікроекономічного регулювання господарської системи дозволить удосконалити національний курс економічної трансформації. Соціальне спрямування економічного розвитку являється основоположним критерієм еволюційних процесів в економіці європейських країн. Важливою складовою даного напрямку є реалізація соціальних та екологічних програм, які спрямовані на вирішення проблем зайнятості, соціального страхування та пенсійного забезпечення, надання соціальних гарантій різним верствам населення, захисту навколишнього середовища та ін. Теоретико-методологічні дослідження у даному напрямі дозволять зрозуміти особливості та адаптаційні можливості європейських економічних програм соціального спрямування для вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних основ соціальної відповідальності бізнесу та проблемам підвищення її ефективності за допомогою впровадження передового зарубіжного досвіду присвячено наукові праці таких вчених, як: О.Ю. Березіна, Н.В. Водницька, З.І. Галушка, Л.А. Грицина, І.Ф. Комарницький, О.В. Степанова, Н.А. Супрун, Є.В. Мішенін, С.В. Мельник, І.М. Царик та ін.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних засад соціальної відповідальності бізнесу, аналізі вітчизняного та європейського досвіду становлення соціально відповідального бізнесу та обґрунтуванні пропозицій щодо запровадження європейського досвіду на вітчизняних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічною наукою доведено і підтверджується практикою, що для забезпечення стійкого розвитку соціальна відповідальність бізнес-організацій має не менше значення, ніж розвинута економічна інфраструктура, політична стабільність або втілення у життя проектів інноваційного розвитку [1, с. 5].

Перехід України до сталого економічного розвитку, її інтеграція до європейського і світового співтовариства вимагають запровадження сучасної практики взаємодії держави і бізнесу, а також бізнесу і суспільства, які б дозволили посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого стабільного розвитку суспільства [2].

Соціальна відповідальність бізнесу включає етичний, правовий, екологічний та соціальний аспекти діяльності підприємств і організацій, що в сукупності зберігає добробут суспільства або забезпечує його зростання. У розвинених країнах для формування успішного бізнесу підприємству недостатньо виробляти та пропонувати ринку товари – воно повинно опікуватися соціальними та екологічними наслідками своєї діяльності – оптимально використовувати невідновлювані чи вкрай обмежені ресурси, зменшувати техногенне навантаження на природне середовище та поліпшувати його стан, піклуватися про власний персонал та впроваджувати програми соціального розвитку суспільства [3, с. 217].

Переваги соціальної відповідальності для бізнесу багато в чому залежать від пріоритетів його економічного розвитку. Відповідно до матриці бізнес-можливостей соціальної відповідальності бізнесу, створеної Sustani Ability International, для ринків, що розвиваються, характерні такі сфери практичної користі соціальної відповідальності бізнесу [4]:

- досконалість екологічних процесів – зростання продуктивності і доходів, економія витрат з використанням екологічно безпечного обладнання;

- формування репутації підприємства – підвищення цінності бренду, економія ресурсів на налагодженні зв'язків з органами влади і контролю;

- людські ресурси – економія ресурсів на приваблюванні й утриманні кваліфікованих спеціалістів;

- доступ до нових ринків – стандартизація згідно із міжнародними критеріями (ISO і т. д.);

- ефективне управління ризиками – своєчасний і оперативний доступ до інформації з компетентних джерел і можливість швидко реагувати на критичні проблеми в регіоні.

Соціальна відповідальність бізнесу є сферою діяльності корпорації, компанії, підприємства, установи, організації, що діє на трансформаційній основі (роботодавці, органи виконавчої влади, профспілки), вирішуючи соціально важливі проблеми як у самому бізнесі, так і за його

межами, тобто на муніципальному, регіональному, національному, а іноді й на глобальному рівнях. Інакше кажучи, це добросовісна ділова практика, розвиток персоналу підприємства, охорона здоров'я працівників і безпечні умови праці, охорона навколишнього середовища, використання ресурсоощадних технологій, а також розвиток суспільства на макrorівні, що має на меті як досягнення найвищих результатів та високого рівня конкурентоспроможності, так і забезпечення соціального добробуту і суспільного розвитку загалом [5, с. 32].

На формування соціальної відповідальності в Україні впливає ряд факторів: структура економіки (переважання галузей важкої промисловості); іноземні інвестиції (міжнародна практика); неефективна система соціального захисту (утримання дитячих садків, будинків відпочинку; підтримка сфер охорони здоров'я та освіти); важкий регуляторний тягар (приховування реальних прибутків, «тіньова» зайнятість); відсутність інституційної підтримки (відсутність урядового органу, який міг би запроваджувати інструменти, стандарти й методики реалізації політики соціальної відповідальності та розвиненої мережі неурядових організацій, які б могли підтримувати діяльність із соціальної відповідальності); трудове законодавство (численні порушення існуючих норм і вимог законодавства, характерний високий рівень безробіття, незахищений ринок праці, низька зайнятість жінок на ринку праці) [6, с. 337].

На даний момент в Україні існують тенденції до ведення соціально відповідального бізнесу і реалізації благодійницької діяльності: компанія мобільного зв'язку «Київстар» (відповідальність за продукт, відповідальність перед державою, розвиток персоналу, вклад у суспільство, захист природи) [7]; благодійний Фонд В. Пінчука (інвестиції в людину, аби примножити людський капітал; інвестиції в суспільство, аби покращити рівень соціальної взаємодії; інвестиції у світ, аби сприяти поглибленню всесвітньої інтеграції) [8]; компанія «Сандора» (спонсорська підтримка дитячих будинків, надання фінансової допомоги і вітамінної продукції незахищеним верствам населення, підтримка талановитої молоді і молодіжних лідерських ініціатив, партнерство у проведенні національної «Естафети незалежності» [9] та ін.

Стратегією сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 р. [10] визначено, що, відповідно до європейської практики, соціально відповідальний бізнес поширюється на сім напрямків:

- дотримання прав людини;
- дотримання вимог законодавства;
- ділова та корпоративна етика;
- захист навколишнього природного середовища;

- співпраця із заінтересованими сторонами: співробітниками, споживачами, акціонерами, громадою, суб'єктами господарювання;

- дотримання міжнародних норм поведінки;
- прозорість та підзвітність.

Соціальна відповідальність бізнесу поширена серед країн Європи. В одних країнах вона інтегрована в державну політику (Данія, Франція, Фінляндія, Швеція), в інших – є прерогативою компаній (Греція, Ірландія, Нідерланди, Словенія).

Виключну роль у встановленні європейської моделі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) зіграв саміт Європейського Союзу (Лісабон, 2000 р.), присвячений проблемам зайнятості та економічним реформам. Голови держав та урядів 15 країн ЄС прийняли Спеціальне звернення стосовно питань КСВ, у якому наголошувалось, що «розширення соціальної відповідальності бізнесу є перспективним елементом економічних і соціальних реформ, додатковим ефектом від використання якого стане створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності компаній» [2].

В Європейському Союзі основна роль соціально відповідального бізнесу полягає у підтримці сталого розвитку компаній, що сприяє покращанню ситуації на ринку праці, а також якості продуктів і послуг.

Поштовхом до розвитку соціальної відповідальності в Європі став закон, що зобов'язав пенсійні фонди інформувати громадськість про те, чи вкладають вони надходження від пенсійних внесків у діяльність соціально відповідальних компаній. Взагалі, сектор інвестицій в соціально відповідальний бізнес (social lyresponsible investments – SRI) у світі постійно зростає. Сьогодні активи тільки європейських SRI-фондів сягають \$15 млрд.

Найбільш популярними об'єктами інвестицій у рамках цієї моделі є:

- розвиток персоналу компаній;
- внесок у розвиток муніципальних утворень, де розташовані виробничі потужності компаній;
- природоохоронна діяльність;
- розвиток науки, освіти і технологій;
- добродійні внески за участю працівників компаній;
- програми приведення діяльності компанії відповідно до світових галузевих стандартів [12].

Розглядаючи європейську модель, важливо зазначити, що характерною її ознакою є помітна роль держави. Загальновідомо, що європейська модель економіки характеризується високими обсягами ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет (близько 50%), створенням розвиненої системи соціального захисту на основі залучених коштів держави та підприємців. Європейська модель розглядає державу як інститут, що приводить у виконання прийняті правила поведінки. В Європі соціальна відповідальність є складовою стратегій розвитку держав. Саме тому більшість країн ЄС уже розробили або розробляють національні стратегії соціальної відповідальності. Просуваючи соці-

альну відповідальність, уряди країн Європи передусім намагаються, щоб урядові установи подавали правильний приклад самі. Згідно з цим, наприклад, голландські урядові установи приділяють особливу увагу умовам, за яких вироблені товари, які вони купують, до 2% закупівель, зроблених державою, мають бути екологічно чистими. Це сприяє заохоченню компаній виробляти товари і послуги екологічно безпечним способом [13; 14].

Сьогодні європейська модель соціально відповідальної поведінки адаптується найбільш крупними промисловими компаніями, що досягли певного рівня стабільності бізнесу. Європейська модель має на увазі економічне обґрунтування соціальних ініціатив і їх інтеграцію в стратегію розвитку компанії. Тому перед упродовженням цієї моделі керівництву промислової компанії необхідно бути впевненим, що, крім визначення об'єктів вкладень і виділення відповідних коштів, уся діяльність компанії буде переглянута з точки зору її відповідності моделі корпоративної соціальної відповідальності. До того ж мають бути розроблені та закріплені механізми контролю ефективності вкладених коштів [2].

Необхідність розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні зумовлена низкою чинників [10]:

- 1) низький рівень корпоративної культури та, як наслідок, фінансова й економічна слабкість значної частки суб'єктів в Україні, діяльність яких орієнтована на виживання;
- 2) правовий нігілізм і деформація правової свідомості, прагнення оминати закон, а не дотримуватися його;
- 3) низький рівень усвідомлення суспільством ролі бізнесу через порівняно нетривалу його сучасну історію та практику реалізації ним власної соціальної відповідальності;
- 4) нерозуміння бізнесом та суспільством основних завдань і механізмів реалізації соціально відповідального бізнесу через термінологічну (нормативну) невизначеність;
- 5) закритість більшості українських суб'єктів господарювання для широкої громадськості, детальні відомості про діяльність є закритою інформацією для внутрішнього користування;
- 6) дисбаланс складових реалізації політики соціальної відповідальності українськими компаніями.

До основних першочергових заходів, направлених на розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні, належать: державна пропаганда значення соціальної відповідальності, її користі й необхідності для суспільства; формування державного фонду та залучення коштів місцевих бюджетів для часткового дофінансування соціальних проектів, запровадження приватними підприємствами; надання різноманітних податкових пільг та формування заходів морального стимулювання для підприємців, що вклали кошти в соціально значимі про-

екти; запровадження на національному рівні обов'язкової соціальної звітності, необхідної підприємствам для котирування акцій на фондових біржах, участі в державних тендерах, отримання певних ліцензій та ін. [14, с. 19].

Висновки. Посилення тенденції розвитку соціальної відповідальності бізнесу у вітчизняну практику є важливою запорукою впровадження європейських методів господарювання. Соціальне партнерство як основа гармонізації суспільних відносин повинно проявлятися не тільки на загальному суспільному рівні, а і в організаційній діяльності підприємств.

Соціальна відповідальність є важливою складовою частиною ефективного управління підприємством. Підвищення соціального статусу підприємств, а також покращання їх ділової репутації в умовах ринкової економіки є передумовою оптимізації його економічних та адаптаційних характеристик по відношенню до національного та глобального економічного середовища. Формування даного вектору розвитку діяльності бізнесу ефективно та можливо лише при застосуванні зваженої та запланованої стратегії, яка повинна впроваджуватися вповноваженими особами підприємницької організації.

Отже, у результаті реалізації державної політики соціально-економічного розвитку в країнах Європейського Союзу досягнуто високого рівня соціальної відповідальності бізнесу. Європейський досвід необхідно запроваджувати і на вітчизняних підприємствах, що сприятиме не тільки підвищенню ефективності діяльності підприємств, а й соціально-економічному розвитку держави та економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5–26.
2. Посібник із КСВ. Базова інформація з корпоративної соціальної відповідальності / О. Лазоренко [та ін.]. – К.: Енергія, 2008 – 96 с.
3. Норіцина Н.І. Соціальна відповідальність бізнесу як фактор стабільного розвитку підприємства / Н.І. Норіцина // Економіка підприємства: теорія та практика: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2010 р.); редкол.: Г.О. Швиданенко (відп. за вип.) [та ін.]. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 217–219.
4. Гальчак Х.Р. Соціальна відповідальність бізнесу в ринкових умовах господарювання / Х.Р. Гальчак // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2011. – № 698. – С. 140–145.
5. Мельник С. Становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні як складова державної соціальної політики / С. Мельник // Україна: аспекти праці. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал. – 2008. – № 5. – С. 32.
6. Сивак О.Б. Соціальна відповідальність в підприємницькій діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід / О.Б. Сивак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1(22). – С. 333–338.
7. Социальная ответственность: Отчёт за 2010 год: программы и направления развития корпоративной социальной ответственности «Киевстар», цифры и факты [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kyivstar.ua/ru/press_center/responsibility.
8. Наше бачення майбутнього / Фонд Віктора Пінчука [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pinchukfund.org/ua/about_fund/activity/?clear_cache=Y.
9. О компании «Сандора». Социальная ответственность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sandora.ua/index.php?id=26>.
10. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/201309_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf.
11. Мочерна О.С. Світовий досвід КСВ і шляхи його ефективного впровадження в Україні / О.С. Мочерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/18_NPM_2008/Economics/34396.doc.htm.
12. Корпоративна соціальна відповідальність / За заг. ред. Т.С. Смовженко, А.Я. Кузнецової; вид. 2-е, виправл. і доп. – К.: УБС НБУ, 2010. – 314 с.
13. Волинець У. Моделі соціальної відповідальності / У. Волинець // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія «Економіка АПК». – 2013. – № 20(1). – С. 117–122.
14. Колосок А. Зарубіжний досвід соціальної відповідальності бізнесу та перспективи його застосування в Україні / А. Колосок // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – 2015. – № 1. – С. 15–19.